

Лариса Коваль,

викладач кафедри мистецьких дисциплін,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
ORCID ID 0000-0002-5419-0714
larkoval78@ukr.net

Майя Мороз,

доктор педагогічних наук,
декан гуманітарно-педагогічного факультету,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
ORCID ID 0000-0001-5187-0434
morozmaja@i.ua

ЗДІЙСНЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ

Стаття присвячена проблемі фахової підготовки майбутніх учителів музики в закладах вищої освіти. Увага зосереджена на здійсненні вокальної підготовки майбутніх фахівців засобами української народної пісні. З'ясовано значення та вплив народної музики на формування вокальної майстерності студентів та посилення інтересу майбутніх учителів до народної музики як цілісного явища культури народу. Проаналізовано класифікацію українських народних пісень відповідно до їх призначення та смислового навантаження.

Автор наголошує, що на заняттях із постановки голосу доцільно запропонувати студентам своєрідний народно-пісенний методичний лекторій, спрямований не лише на розвиток вокальної майстерності майбутніх фахівців, а й на опанування методикою ознайомлення школярів із художньо-виразними засобами української народної музики для застосування в подальшій музично-педагогічній діяльності. Основними формами роботи були тематичні заняття, музичні лекції, бесіди, свята української народної пісні.

Доведено, що ефективно використання усього багатства народної музичної творчості, врахування психологічних та індивідуальних особливостей майбутніх учителів музики допоможе в організації й здійсненні цілеспрямованої вокальної підготовки здобувачів освіти у закладах вищої освіти. Використання пісенного фольклору в освітньому процесі є не лише важливим засобом формування вокально-виконавських навичок студентів, а й розвитку та збагачення їхньої музично-естетичної культури, сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до явищ духовної культури свого народу.

Ключові слова: вчитель музичного мистецтва, фахова освіта, вокальна підготовка, постановка голосу, фольклор, пісня.

Лариса Коваль, Майя Мороз. Осуществление вокальной подготовки будущего учителя музыкального искусства в процессе изучения украинского песенного фольклора

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих учителей музыки в заведениях высшего образования. Внимание сосредоточено на осуществлении вокальной подготовки будущих специалистов украинскими народными песнями. Выяснено

значение и влияние народной музыки на формирование вокального мастерства студентов и усиление интереса будущих учителей к народной музыке как целостному явлению культуры народа. Проанализирована классификация украинских народных песен в соответствии с их назначением и смысловой нагрузкой.

Автор отмечает, что на занятиях по постановке голоса целесообразно предложить студентам своеобразный народно-песенный методический лекторий, направленный не только на развитие вокального мастерства будущих специалистов, но и на овладение методикой ознакомления школьников с художественно выразительными средствами украинской народной музыки для применения в дальнейшем педагогической деятельности. Основными формами работы были тематические занятия, музыкальные лекции, беседы, праздники украинской народной песни.

Доказано, что эффективное использование всего богатства народного музыкального творчества, учет психологических и индивидуальных особенностей будущих учителей музыки, поможет в организации и осуществлении целенаправленной вокальной подготовки соискателей образования в высших учебных заведениях. Использование песенного фольклора в образовательном процессе является не только важным средством формирования вокально-исполнительских навыков студентов, но и развития и обогащения их музыкально-эстетической культуры, способствует формированию эмоционально ценностного отношения к явлениям духовной культуры своего народа.

Ключевые слова: учитель музыкального искусства, профессиональное образование, вокальная подготовка, постановка голоса, фольклор, песня.

Larisa Koval, Maya Moroz. Implementation of vocal training of the future teacher of music art in the process of studying ukrainian song folklore

The article is devoted to the problem of professional training of future music teachers in higher education institutions. Attention is focused on the vocal training of future professionals by means of Ukrainian folk songs. The classification of Ukrainian folk songs according to their purpose and semantic load is analyzed. The significance and influence of folk music on the formation of students' vocal skills and the strengthening of future teachers' interest in folk music as a holistic phenomenon of people's culture are clarified. It is determined that the implementation of modern tasks of musical and aesthetic education of the younger generation depends on the level of general cultural and artistic development of music teachers, on his professional competence. A prominent place in the professional training of the future specialist in the field of art is occupied by his musical and performing skills, in particular, vocal training. Folklore must become an integral part of the music teacher, who must involve his pupils in folk art. To successfully educate the aesthetic culture of students on the basis of national musical culture, the teacher himself must be deeply convinced of the life-giving power of folk art, love and enjoy folk music.

The author emphasizes that it is expedient to offer students a kind of folk-song methodical lecture, aimed not only at developing the vocal skills of future professionals, but also at mastering the method of acquainting students with the artistic means of Ukrainian folk music for further musical use. pedagogical activity. The main forms of work were thematic classes, music lectures, conversations, holidays of Ukrainian folk songs.

It is proved that the effective use of all the richness of folk music, taking into account the psychological and individual characteristics of future music teachers, will help in the organization and implementation of targeted vocal training of students in higher education. The use of song folklore in the educational process is not only an important means of forming vocal and performing skills of students, but also the development and enrichment of their musical and aesthetic culture, contributes to the formation of emotional and value attitude to the spiritual culture of their people.

Key words: music teacher, professional education, vocal training, voice staging, folklore, song.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. В умовах розбудови та прогресивних суспільних перетворень нашої держави розвиток духовної культури особистості посідає чільне місце в системі навчання та виховання. Вагоме значення у цьому творчому процесі належить педагогічним закладам вищої освіти. Система професійно-педагогічної підготовки передбачає формування в майбутніх учителів не лише фахової майстерності, спрямованої на розвиток особистості учня, але й готовності та здатності до власної самоосвіти, особистісного та професійного саморозвитку впродовж усього життя.

Сучасний учитель – це людина широкого світогляду, високої загальної культури та глибоких професійних знань. Педагог має бути людиною ерудованою. Провідна роль у формуванні особистості сучасної людини належить учителю, насамперед учителю музичного мистецтва, який покликаний набути ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку, розвине не музично-образне мислення, відчуті і розуміти красу життя, щоб сформувати в підростаючого покоління уявлення про світ мистецтва – світ прекрасного, світ Мудрості, світ Добра.

Реалізація завдань музично-естетичного виховання сучасних школярів залежить від рівня загальнокультурного й художнього розвитку вчителів музичного мистецтва, від його професійної компетентності. Чільне місце у фаховій підготовці майбутнього фахівця мистецької сфери займає його музично-виконавська майстерність, зокрема, вокальна підготовка.

Вокальна підготовка має вагоме значення в професійному становленні майбутнього вчителя музичного мистецтва. Глибокий виховний вплив вокального мистецтва на особистість пояснюється тим, що, навчаючись розуміти музичну мову через виконання пісенного репертуару, пізнаючи життя за допомогою музичних образів, майбутній учитель музичного мистецтва осмислює явища дійсності, глибоко переживає їх. Через музику, зокрема, пісню, майбутньому фахівцеві стають зрозумілишими і ближчими думки і почуття, якими живуть люди, зміцнюється його зв'язок із життям, збагачується внутрішній світ.

Опанування вокально-виконавською майстерністю не зводиться лише до виховання грамотного співака, а передбачає в тому числі й значний морально-естетичний вплив. Із поступовим удосконаленням виконавських навиків, із зростанням майстерності співу зростає впевненість виконавців у своїх силах, вміння орієнтуватися в певних життєвих ситуаціях, вдосконалюється вміння зважувати і робити правильні висновки в тому чи іншому питанні. Тобто, із становленням співака відбувається становлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему музично-педагогічної підготовки вчителів музичного мистецтва досліджували І. Гринчук, М. Мороз, Т. Рязанова, Т. Скорик, В. Смиренський, Н. Тимошенко, О. Юдіна та інші [2]. Одним із важливих питань, пов'язаних із фаховою підготовкою майбутніх учителів музичного мистецтва, є використання народної музики в процесі формування їхньої інструментально-виконавської та вокально-виконавської майстерності. У педагогічних дослідженнях О. Апраксіної, С. Горбенка, Н. Гродзенської, Д. Кабалевського, В. Шацької та інших підкреслюється, що народна музична творчість є важливою складовою музично-виконавської підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти. Відомий український композитор і педагог К. Стеценко все життя і творчість присвятив добору й обробці українських народних пісень. Д. Кабалевський відзначав, що лише поєднана дія музики різних стилів та епох здатна виховати повноцінного слухача й цінителя музики. Діяльність В. Шацької також пронизана увагою до народної пісні.

Аналізуючи дослідження, присвячені питанням формування виконавського та теоретико-народознавчого інтересу до музичної народної творчості у майбутніх учителів му-

зичного мистецтва, підготовки їх до виховної роботи в школі (О. Отич), використання пісенно-обрядового фольклору в процесі професійної підготовки вчителя музики на основі українського мистецтва (Л. Філоненко), слід зазначити, що можливості використання народної музики в системі вокальної підготовки студентів у закладах вищої освіти, ще недостатньо вивчені.

Метою статі є теоретичний аналіз класифікації народнопісенної творчості та обґрунтування місця української народної пісні в системі вокально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пісня – найпростіша й найпоширеніша форма вокальної музики, в якій органічно переплітаються поетичний та музичний образи. Для пісні, як різновиду вокального жанру, характерними є завершеність, самостійність, наспівність мелодичної лінії, проста структура й відповідність музики загальному змісту літературного тексту [1, с. 113].

Народна пісня – один із провідних жанрів українського музичного фольклору. Вона багатогранно відображає життя людини в різні суспільно-історичні епохи, розкриває її багатство та красу. Народні пісні глибоко розкривають менталітет народу, завдяки своїй чуттєвості проникають у людські серця, підносять настрій, надихають до праці, підтримують, заспокоюють, супроводжують людину протягом усього її життя, за різних обставин та ситуацій.

Відповідно до свого змісту, українські народні пісні мають свою класифікацію:

обрядові: зимові (колядки, щедрівки); весняні (веснянки, гаївки); літні (купальські, петрівочні, жнивварські). Ці пісні символізують певні обряди та дійства, пов'язані з народним господарським та обрядовим календарями;

родинно-звичаєві: колискові та весільні пісні, похоронні плачі та голосіння. Народні пісні цієї групи, як правило, супроводжували людину впродовж її життя;

родинно-побутові пісні, в яких оспівується праця, особисте й родинне життя людей;

суспільно-побутові: історичні, кріпацькі, козацькі, рекрутські, наймитські, заробітчанські, ремісницькі та робітничі пісні.

Крім того, окрему групу народних пісень становлять пісні-балади, пісні про кохання, жартівливі, танцювальні, коломийки, пісні літературного походження та сучасні пісні [3, с. 237].

Фольклор має стати невід'ємною частиною вчителя музичного мистецтва, який повинен залучити до народної творчості й своїх вихованців. Щоб успішно виховувати естетичну культуру школярів засобами національної народнопісенної культури, вчитель сам має бути обізнаним у сфері народної творчості, цікавитися народною музикою, а також володіти вокально-виконавською майстерністю, виконуючи українські пісні.

У фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва вагоме місце займає вокально-виконавська підготовка, яка здійснюється в процесі вивчення таких навчальних дисциплін як «Постановка голосу», «Хорове диригування», «Хоровий клас та практична робота з хором». Музичний фольклор є невід'ємним предметом вивчення на заняттях з постановки голосу. Студенти добирають гармонічний супровід до народних пісень, komponують інструментальний вступ до опрацьованих пісень, створюють власну мелодію на народні слова, знайомляться з кращими зразками музичної творчості. Ознайомлення з українським дитячим музичним фольклором в процесі вокальної підготовки студентів спрямовує майбутніх учителів на формування в учнів любові до свого народу, а тому важливо активно вводити народну й композиторську національну музику до змісту занять.

У ході опанування музичного матеріалу на заняттях з «Постановки голосу», «Хорового класу та практичної роботи з хором» інтерес майбутнього вчителя до народної музики як

цілісного явища культури народу допоможе розкрити і своєрідність народнопісенних жанрів, і особливість їх перетворення в творах композиторів-класиків. Студенти мають можливість знайомитися з фольклористичними доробками українських композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка, Л. Ревуцького та жанрами пісенного фольклору, які будуть цінним матеріалом для використання в майбутній професійній музично-педагогічній діяльності. Вивчення української народної пісні допоможе студентам глибше зрозуміти навколишню дійсність, сприятиме поглибленню інтересу до освоєння народної спадщини, формуванню історико-теоретичних та методичних знань і вмінь.

Музична культура особистості є невід'ємною частиною культури того народу, до якого належить. Тому в вокально-виконавській підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва українська народна музика займає чільне місце як така, що розкриває всю глибину життя народу, його духовну культуру [4. с. 91]. На заняттях із постановки голосу доцільно запропонувати студентам своєрідний народно-пісенний методичний лекторій, спрямований не лише на розвиток вокальної майстерності майбутніх фахівців, а й на опанування методикою ознайомлення школярів із художньо-виразними засобами української народної музики для застосування в подальшій музично-педагогічній діяльності. Основними формами роботи були тематичні заняття, музичні лекції, бесіди, свята української народної пісні.

До програми музичного лекторію, що застосовується в процесі вокальної підготовки студентів, важливо включати такі теми: «Українська народно-пісенна творчість», «Пісня – душа народу», «Пісні річного календарного циклу», «Колискова – пісня матері», «Українські народні думи та історичні пісні», «Життєва правда в ліричних піснях українського народу», «Українські композитори – співці народної музики», «А вже весна, а вже красна», «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине» тощо.

Найбільш універсальною формою естетичного впливу на студентів у процесі проведення таких лекторіїв у ході вокальної підготовки є бесіда. Така форма дозволяє обирати жанри народно-пісенної творчості з урахуванням потреб та рівня вокальної майстерності здобувачів освіти. Бесіда служить початковою, найбільш ефективною формою, яка пробуджує інтерес до пісенного фольклору, сприяє глибокому осмисленню й сприйняттю змісту та особливостей творів народно-пісенної творчості.

Ефективність проведення тематичних народознавчих лекторіїв у процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє вихованню в них позитивного ставлення до фольклору. Участь у роботі музичного лекторію сприяє також більш активному використанню студентами музичного фольклору у своїй педагогічній практиці, оскільки зібраний матеріал до кожного заняття може бути використаний для вивчення з учнями на уроках музичного мистецтва та в позаурочній діяльності [5].

Ефективний вплив на вокальну підготовку студентів впливає, безумовно, участь у позанавчальній діяльності, де для використання фольклору з'являються досить широкі можливості. Це і заняття в музичних гуртках та творчих об'єднаннях, і організоване відвідування музичних фольклорних концертів, і участь у різноманітних виховних заходах і святах народної пісні, і робота численних вокально-інструментальних ансамблів по вивченню фольклору тощо. Єдність принципів самодіяльності та організованості забезпечують досить високу ефективність цих форм залучення студентів до народної пісні, до фольклору.

Важливою умовою здійснення вокальної підготовки здобувачів освіти в процесі виконання українського пісенного фольклору є формування в них зацікавленого, емоційного, свідомого ставлення до вокального мистецтва. Важливо виховувати бажання навчитись професійно співати. Тому методика вокальної підготовки студентів багато в чому пов'язана з емоційною діяльністю, оскільки захоплення образами народнопісенного фольклору, есте-

тична насолода від них викликають бажання вивчати та виконувати народні пісні. Успішно-му навчанню сприяє усвідомлення власних досягнень і розуміння недоліків. Тому важливо, щоб викладач у процесі роботи над виконанням українських народних пісень пояснював виконавцям, чого саме вони навчилися і якого виконавського рівня досягли.

Важливу роль у вокальній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва відіграє знання музичної грамоти і набуття навиків співу з нот, що не лише покращує вокально-інтонаційний стрій, а й допомагає та полегшує процес вивчення вокальної партитури, а також сприяє розумінню засобів музичної виразності: мелодії, гармонії, ритму, темпу, динаміки, тембру тощо.

Майбутні вчителі музичного мистецтва у процесі вокальної підготовки набувають виконавської майстерності, яку важливо технічно підтримувати, щоб сформовані навички сприяли в майбутньому музичному вихованню школярів. Техніка володіння вокальною майстерністю складається з низки чинників.

Важливою умовою співу є повне внутрішнє та зовнішнє розслаблення виконавців. Цьому сприяє природна постава співаків: прямий та вільний корпус, прямі розслаблені плечі, пряме положення голови, ноги з опорою на п'ятки, м'язи обличчя і шиї розслаблені. Важливо домагатися, щоб процес співу був наближений до процесу розмови – вільний, невимушений. Спів повинен приносити виконавцям задоволення.

Ключовим чинником звукоутворення у співаків є співацьке дихання, що відіграє роль фундаменту, опори, на якій формується співацький голос. Зазначимо, що співацьке дихання відрізняється від звичайного і потребує постійного розвитку, систематичного тренування. Розрізняють чотири типи дихання: ключичне, грудне, нижньореберне, діафрагмове. Найбільш придатним для співу є діафрагмове дихання. З'ясувавши, як правильно брати дихання, кожен співак-виконавець повинен навчитися керувати повітряною хвилею у стані видиху, щоб голос одержав необхідну силу та забарвлення.

Звукоутворення – це результат взаємодії дихального і голосового апаратів під управлінням центральної нервової системи. Момент утворення звуку називають атакою. Серед твердої, м'якої та придихової атак за основу беруть м'яку атаку. Лише в окремих випадках, пов'язаних із вираженням особливо експресивних емоцій, використовується тверда атака звуку. М'яка атака повинна бути постійним правилом співака у правильній подачі звуку. Вміння співака знайти правильний механізм звучання, при якому в усіх діапазонах чітко виражене головне резонування, є головною умовою однорідного, високого за позицією звучання голосу.

Опанування технікою співу полягає в напрацюванні виконавцями єдиної манери звукоутворення. Розрізняють дві манери звукоутворення: академічну і народну. Академічний спів відрізняється світлим і яскраво вираженим округленням звуку, яке досягається за допомогою виконання вправ на голосні «у», «ю», «о» тощо. Такі вправи сприятимуть округленню співацького звуку. Народний спів характеризується так званою відкритою манерою виконання.

Чітка дикція під час співу є засобом донесення текстового змісту пісні і одним із найважливіших засобів художньої виразності у розкритті музичного образу. Тому велика увага у процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зосереджується на виробленні правильної і зрозумілої вокальної дикції. Причиною поганої дикції може бути повільна рухливість губ, язика вокалістів, скутість м'язів шиї, обличчя, щелепи тощо. Головним правилом в усіх випадках роботи над виправленням дикції співака є цілковите фізичне звільнення артикуляційного апарату від напруги та скутості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Таким чином, ефективне використання усього багатства народної музичної творчос-

ті, врахування психологічних та індивідуальних особливостей майбутніх учителів музики, допоможе в організації й здійсненні цілеспрямованої вокальної підготовки здобувачів освіти у закладах вищої освіти. Використання пісенного фольклору в освітньому процесі є не лише важливим засобом формування вокально-виконавських навичок студентів, а й розвитку та збагачення їхньої музично-естетичної культури, сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до явищ духовної культури свого народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство: Навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1994. 398 с.
2. Ївженко Ю., Мороз М. Формування компетентного фахівця в інноваційному освітньому середовищі України: Збірник матеріалів XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 19 квітня 2021 / за заг. ред. М. О. Мороз, Ю. В. Ївженка. Бар: Редакційно-видавничий центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», 2021. 248 с.
3. Мороз М. О., Томанчук А. О. Формування духовності майбутніх учителів шляхом залучення до традицій українського народу через систему зимової обрядовості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. Вип. 3. С. 236–241.
4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики. Навчально-методичний посібник. 2-ге видання, доопрац. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 216 с.
5. Федорченко Т., Ївженко Ю. Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти: зб. матер. наук.-практ. конф. 19 березня 2021.

REFERENCES

1. Bohush A. M., Lysenko N. V. *Ukrayins'ke narodoznavstvo* [Ukrainian ethnography]: Navchal'nyy posibnyk. Kyiv : Vyshcha shkola, 1994. 398 s. [In Ukrainian].
2. Yivzhenko Yu., Moroz M. *Formuvannya kompetentnoho fakhivtsya v innovatsiynomu osvith'omu seredovyshti Ukrayiny* [Formation of a competent specialist in the innovative educational environment of Ukraine]: Zbirnyk materialiv KhKhIII mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 19 kvitnya 2021 / za zah. redak. Bar: redaktsiyno-vydavnychyy tsentr KZVO «Bars'kyu humanitarno-pedahohichnyy koledzh imeni Mykhayla Hrushevs'koho». 2021. 248 s. [In Ukrainian].
3. Moroz M. O., Tomanchuk A. O. *Formuvannya dukhovnosti maybutnikh uchyteliv shlyakhom zaluchennya do tradytsiy ukrayins'koho narodu cherez systemu zymovoyi obryadovosti* [Formation of spirituality of future teachers by involvement in the traditions of the Ukrainian people through the system of winter rituals]. *Visnyk Zhytomyr'skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2013. Vyp. 3. S. 236–241 [In Ukrainian].
4. Rostovs'kyu O. Ya. *Metodyka vykladannya muzyky* [Methods of teaching music]. Navchal'no-metodychnyy posibnyk. 2-he vyd, dooprats. Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2000. 216 s. [In Ukrainian].
5. Fedorchenko T., Yivzhenko Yu. *Innovatsiyni vykhovni tekhnolohiyi u teorii i praktytsi suchasnoyi osvity* [Innovative educational technologies in the theory and practice of modern education]: zb. mater. nauk.-prakt. konf., 19 bereznya 2021 [In Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 30.09.2021 р.